IN-NOVELLA

Ta' G.Z.A.

Aktarx li ebda fergħa ta' l-arti letterarja mhi qadima, varjata u interessanti daqs in-novella. Ir-rakkont beda jintuża fiż-żerniq tal-letteratura u għadhom jużawh kittieba ta' żmienna sabiex iwasslu lis-semmiegħa jew lill-qarrejja xi aħbar, xi tagħrif, li jista' jkollu x'jaqsam mal-ħajja tar-ruħ, jew ma' dik tal-ġisem, meta mhux mat-tnejn flimkien; jonkella biex iwasslu tagħrif fuq xi ħaġa interessanti — daqqa l-ġrajja xotta, xotta, imma li tolqot (aneddotu), u xi kull tant ġrajja vera jew immaġinata, imma intriċċata b'mod li tqajjem il-kurżità u tqanqal l-interess; drabi oħra l-istorja tieħu sura ta' tixbiha, bħalma l-parabboli ta' Kristu jew il-ħrejjef ta' Esopu, li tgħallem jew tfiehem lin-nies xi ħaġa ta' ġid għalihom.

Infatti, sa minn żmien Budda, (seklu VI qabel Kristu) in-novella kienet l-arma ewlenija f'idejn l-aqwa riformaturi tal-bnedmin, u biha huma nqdew biex ifissru aktar ċar il-ħsieb tagħhom, jagħtu prinċipji ta' direzzjoni spiritwali, u jinfluwenzaw lil dawk li xtaquhom jimxu warajhom, jew li kienu diġà mseħbin fix-xirka tagħhom — bħalma, biex infissru ruħna b'eżempju, studjużi moderni Kattoliċi wrew li kien l-iskop tar-rakkonti li nsibu fil-Qoran ta' Mawmettu. Biha nqdew bħala "materia prima" kittieba magħrufa — fost l-oħrajn Chaucer u Shakespeare — jew bħala għodda ewlenija kif għamlu l-Boccaccio u Guy de Maupassant u bosta oħrajn, l-aktar il-Franċiżi, li huma l-aħjar kittieba tan-novella. Daż-żmien in-novella hi aktarx miktuba fi proża, iżda fl-imgħoddi kienet xi drabi tinkiteb f'versi, l-aktar fl-ottava rima — it-traduzzjoni bil-Malti tal-ħrejjef ta' Esopu, li saret dan l-aħħar nistgħu nqisuha bħala xempju. Minn ftit taż-żmien 'l hawn il-Maltin saru midħla l-aktar tax-"short story" Ingliża, jew aħjar dik li tinkiteb bl-Ingliż, u naturalment ukoll ta dawk l-istejjer b'ilsienna — li minnhom għandna għadd ġmielu, l-aħjar fosthom mhux ta' min imaqdarhom. Iżda n-novella tinkiteb fil-biċċa l-kbira ta' l-ilsna tad-dinja u f'għadd li qiegħed dejjem aktar jiżdied. In-novella, mela, kienet u għadha tingħoġob u ma jidhirx li sejra tintilef il-ġibda li hawn

għaliha, l-aktar billi fis-seklu tagħna kollox isir bil-ġiri għax iż-żmien hu prezzjuż u n-nies ftit għandha ħin għal rumanzi twal, għalkemm dawn għadhom jinkitbu f'għadd kbir.

Is-suġġetti tan-novella huma varjati daqs kemm huma differenti l-gosti tal-bnedmin: insibu stejjer ta' mħabba u ta' m begħda; avventuri ta' kull xorta, fil-qalba ta' l-ilbliet, fost l-iġbla, f'-imsaġar u fix-xagħri; ħidmiet ta' tkixxif, ta' spjunaġġ, ta' serq, ta' qtil ta' xogħol polizjesk; stejjer b'intriċċ soċjali, umoristiku, satiriku, didattiku, jew ta' atmosfera (bħalma huma, fost l-oħrajn, dawk ta' Edgar Allan Poe, li jaf idaħħlek f'dinja ġdida u jagħmlek biċċa minnha); rakkonti realistiċi, veristi jew romantiċi, serji jew ferrieħa, idaħħku għax strambi, ibikku għax jisiltu l-qalb, ibeżżgħu għax misterjużi jew għax fuq ħwejjeġ ta' barra minn hawn. Imma kollha kemm huma, għallinqas fil-fehma ta' min jiktibhom, jogħġbu, jew iqanqlu interess.

Malajr wieħed jifhem għaliex in-nies tfittex dawn -istejjer il-qsar, l-aktar meta jitkellmu fuq l-imħabba, jew fuq xi avventura għal qalbna jew inkella fuq xi ħaġa tad-daħk jew li ġġegħlek tibbissem u tħabbek aktar ma' għajrek; iżda mhux daqshekk ċar għaliex ħafna jħobbu jaqraw stejjer li jqanqlu u jbikku jew li jbeżżgħu u jwaħħxu. Min għarbel din il-kwistjoni jaħseb li jista' jkun li dan jiġri għaliex f'dawn l-istejjer l-awtur jixħet dawl ġdid fuq il-bnedmin u ġrajjiethom u jurihom f'lewn u sura xorta oħra minn kif imdorrijin narawhom jew inqisuhom. Infatti, kemm l-istorja tal-waħx li tkexkixna, sew dik li xxarbilna ħaddejna bid-dmugħ u tnikkitna, meta tkun imfassla u miktuba tajjeb, taqtagħna, għax toħodna għal għarrieda billi f'daqqa waħda turina li ċerti nies li magħhom (jew bħalhom) konna nagħmluha u forsi konna ngħixu wkoll u li dwarhom kien jdhrilna li nafu kollox, huma xort'oħra milli konna naħsbu għaliex mistura ġo fihom hemm xi xejra, xi ġibda, xi drawwa li f'ċerti ċirkostanzi tibdilhom kważi għal kollox u ġġegħilhom jaħsbu u jagħmlu wisq mod ieħor milli qatt kien igħaddielna minn moħħna.

In-novella tinkiteb f'sura narrativa li tieħu għamla ta' rakkont li l-awtur igħaddi direttament lill-qarrej, jew ta' konversazzjoni — djalogu bejn tnejn min-nies jew taħdita bejn aktar. Iżda tkun liema tkun l-għamla, biex tirnexxi trid tinkiteb fi stil sempliċi. Is-sempliċità ma tfissirx li s-suġġett għandu jkun ittrattat b'mod superfiċjali anzi, għall-kuntrarju, għandu jkun il-frott ta' ħafna ħsieb. Lanqas ma tfisser li l-istorja ma tkunx mirquma tajjeb f'kollox: li ma tniggisx jew ma tweġġax, ma tħennix jew tnikkitx, jew inkella ma ddaħħakx. Mela l-kitba tan-novella mhi xejn ħaġa ħafifa u l-kittieb jeħtieġlu taħriġ l-aktar serju qabel ma jkun jista' jħossu mgħallem ta' din ix-xorta ta' sengħa tal-kitba — forsi l-aktar, billi barra dak li għandu x'jaqsam mal-parti għal kollox letterarja, irid ikun jaf jaqra qalb il-bniedem, u jifhem sewwa kif dan meta jkun f'din jew f'dik il-qagħda li fiha jista' jixtieq jibqa' jew li minnha jixtieq jaħrab. U ma għandniex xi

ngħidu, dan kollu jrid ikun imfisser fi kliem magħżul u xieraq, minsuġ f'sentenzi aktarx qsar u komplikati mill-inqas ħalli l-qarrej ma jiltaqax ma' tfixkil lingwistiku li ma jħallihx jifhem sewwa jew mill-ewwel l-istorja u ma jeħux pjaċir biha; dan jitlob mill-kittieb dehen u taħriġ fit-tifsir tal-ħsieb. Fl-aħħarnett hu meħtieġ l-akbar għaqal fit-tfassil ta' l-istorja: din ukoll għandha tkun sempliċi, jigifieri bla komplikazzjonijiet żejda u bla ma ddeffes ħafna nies, għaliex inkella, sabiex l-intriċċ jiżviluppa tajjeb u l-persunaġġi juru sewwa l-karattru tagħhom, ikun jeħtieġ it-tul u l-istorja... ma tibqax aktar novella.

Infatti wieħed kritiku letterarju dan l-aħħar waqt li kien qed jikkommenta fuq in-novella qal li fost ix-xogħlijiet letterarji kollha li f'dawn iż-żmenijiet jinkitbu fi proża, l-aktar diffiċli u li titlob ħsieb u taħriġ, hi sewwa sew in-novella. Għaliex kif żied igħid (u f'moħħu ma kellux aktarx in-novelli miktubin minn awturi Maltin, imma dawk diġà magħrufa ħafna, u b'mod speċjali dawk miktubin bil-Lingwa Ingliża) ftit huma l-awturi li jafu u jistgħu jiktbu novella tassew tajjeb. Fuq kollox, in-novella li ma tkunx f'kull sens u għal kollox brillanti, ma jistax ikollha ħajja twila għaliex ma tibqax tinqara, u billi tinħeba minn għajnejn il-qarrejja ma ddumx ma tmut, u tintesa.

Mela, għalkemm insibu li l-għadd ta' dawk li kitbu jew jiktbu n-novelli jlaħħaq l-eluf, dawk li jiksbu succèss tassew huma ftit. B'danakollu, ma għandniex naqtgħu qalbna. Jekk ma nippruvawx żgur ma nirnexxux. Iżda dak li għandi f'moħħi, għall-kuntrarju, hu li nitħeġġu nistudjaw aktar u fuq kollox niflu b'reqqa kbira l-aqwa novelli li jeżistu fid-dinja — biex insibu u nifhmu sewwa x'inhuma l-elementi li jagħmlu din jew dik in-novella immortali. Fil-fehma tiegħi dan għandu jkun is-sies li fuqu jinbena t-taħriġ fil-kitba tan-novella. Forsi bħal f'kull art oħra, ukoll fil-kitba tan-novella, hu meħtieġ li l-prinċipjanti jibdew billi jimitaw lill-aqwa mgħallmin qabel ma jkunu mħarrġa biżżejjed biex jiftħu triq għalihom f'intriċċ oriġinali mfisser f'lingwa addattata għall-karattri ħajja li jieħdu sehem fl-iżvilupp ta' l-istorja — storja li titressaq quddiem il-qarrej b'sengħa sottili li tqanqallu l-kurżità tqajjimlu l-interess u żżommhulu ħaj sa l-aħħar hekk li ma jaqlax għajnejh minn fuq il-ktiba qabel ma jtemmha — u fl-istess ħin waqt li jkun jaqra, widnejh jitpaxxew bid-diwi ta' dik l-armonija li titnissel mill-ħsus tan-nisġa għaqlija tal-kliem li bihom jinqeda l-awtur.

La darba l-iskop ta' din il-kitba hu t-tagħlim, nixtieq insemmi fil-qosor dawk l-għeltijiet li fil-fehma tiegħi għandna naħarbu.

Dawn huma:

1. Ewfemiżmu mhux floku jew mhux meħtieġ — meta l-awtur flok ma jgħid ċar u tond dak li jkollu f'moħħu, idawwar u jibdel, igħawweġ u jserrep, biex taparsi ma joffendix is-sentimenti — meta saħansitra l-aktar għemil jew ħsieb vulgari jista' jitfisser ċar, imma b'mod li ma joffendix, jekk il-kittieb ikun għaqli u jkollu kmand

tajjeb ta' l-ilsien li bih ikur qed jinqeda.

2. Storja li turi ċar li l-għan tagħha ewlieni hu li tgħallem xi ħaġa — għax b'hekk l-effett, għalkemm dirett, jitlef ħafna mill-qawwa tiegħu.

3. Storja mżejna żżejjed b'deskrizzjonijiet twal u rqaqat oħra li aktarx jaljenaw jew idejqu l-qarrej — li forsi jaqbiżhom u mbagħad jibda ma jifhimx sewwa — meta hu jkollu seba' mitt sena jara kif l-intriċċ ser jispiċċa, jew il-kobba mħabbla, maħlula.

4. Digressjonijiet ftit u xejn twal; jew inkella rimarki jew riflessjonijiet ta' l-awtur — xi drabi kważi priedki sħaħ — li għandhom fuq il-qarrej l-istess effett li għadni kif semmejt, jekk mhux agħar.

5. Nuqqas ta' varjetà li jġib ċerta monotonija li ddejjaq u xxabba'.

6. Intriċċ dgħajjef jew li ma jqanqalx il-kurżità u jżommha sħiħa mill-bidu nett sa kważi l-aħħar kelma ta' l-istorja.

7. Anakroniżmi — meta tingħad xi ħaġa li ġrat fi żmien li ma jkunx minnu għal kollox — u l-aktar jekk il-ġrajja tkun magħrufa sewwa.

8. Lokalizzazzjoni żbaljata — l-aktar ta' artijiet, bliet, xmajjar, eċċ., jew inkella ta' kostumi jew drawwiet tan-nies li jgħixu fihom jew qribhom u li ħafna mill-qarrejja jkunu aktarx semgħu dwarhom.

9. Deskrizzjoni, ukoll jekk qasira, imma mejta jew nieqsa mill-kolorit, ta' xi persuna jew ta' xi post.

10. Daħla twila żżejjed li taqta' nifs min ikun qed jaqra, hekk li flok tħajru jissokta aktarx tħajru jagħmel il-kuntrarju.

11. Plaġjariżmu — meta awtur 'jissellef' u jagħmel tiegħu xogħol ħaddieħor. Tassew li "libri ex libris", imma min jinqeda b'xi **ħsieb** jew **fehma** ta' ħaddieħor irid jagħġinhom b'mod tali li meta jressaqhom quddiem il-qarrej ikunu ħadu sura u għamla ġodda għal kollox. Il-plaġjarista għandu jiftakar li l-istess bħall-giddieb, għomru qasir; u meta jinqabad, imbagħad, jitlef kull fama għax irġulitu tiċċekken fix-xejn. Il-plaġjariżmu hu ġerħa moqżieża.

12. U fl-aħħarnett, karattri mhux ħajja, imma pupi ebsin li jobdu tabilfors għar-rieda ta' l-awtur; filwaqt li hu meħtieġ għall-aħħar li dawn ikunu xebh ħaj ta' bnedmin veri li jaħsbu u jħossu, jibku u jidħku, jirraġunaw u jitkellmu bħalna li qegħdin ngħixu fid-dinja — nies imżejnin bit-tajjeb imniġġes bil-ħażin; b'xi roqgħa bajda għal kollox u b'xi tebgħa, kbira jew żgħira, imma sewda ħafna li tisfuma fi griż ċar. Hekk kif huma l-bnedmin — il-qaddisin u l-eroj, dawk li jbigħu moħħhom jew ġisimhom; il-ħaddiem u min iħaddmu jew jisfruttah; is-sinjur u l-fqir; il-bieżel u l-għażżien; it-tajjeb u l-ħażin.

Dawn huma xi ħofor — kbar jew żgħar, fondi jew mhumiex — li fihom jistgħu jiġġarrfu dawk li jkunu għadhom fil-bidu tal-karriera tagħhom bħala kittieba tan-novella (kull tant jiżolqu u jaqgħu wkoll kittieba li jmisshom jafu aħjar). Hemm ħofor oħra, imma bi ftit tal-

għaqal wieħed jista' jaħrabhom bla ma joqgħod iħabbel rasu wisq. Mark Twain meta kien jidhirlu li fassal f'moħħu storja tajba kien jiktibha xotta, xotta, bla ma jorqomha jew iżejjinha. Iżda dak kien Mark Twain.

Il-kittieb qabel kollox jeħtieġ il-ħerqa li joħloq; din tixgħellu l-fantasija li mbagħad hu jrid jagħraf iħaddem sewwa. Il-kittieb imħarreġ jaf jaħkem l-immaġinazzjoni u ma jħallihiex tieħdu fejn trid hi — min jaf fejn u f'liema stat tal-ħolqien — imma bir-riedni f'idejh iġegħilha tibqa' fid-dinja tal-bnedmin veri u ħajja saħansitra meta jkun qed joħlom ħrafa. Iżda jiġri li ż-żagħżugħ jintilef qalb... (min jaf fiex) li jeżistu biss f'moħħu, meta ma jsibx ruħu f'xi kamra mortwarja fejn il-katavri minxura fuq l-imwejjed ta' rħam ikunu għadhom ftit sħan u l-muskoli tagħhom għadhom iwieġbu għal xi tiġbida jew taħriqa, imma li għajnejhom ċassi, meta mhux diġà biż-żlieġa, juru li huma bla ħajja.

Wara li tajt xi ħjiel fuq il-lat negattiv, jidhirli li tkun ħaġa sewwa jekk ngħid xi ħaġa fuq il-lat posittiv: kritiku Ingliż huwa u jikkommenta fuq ix-"short story" isemmi tliet punti li fil-fehma tiegħu huma essenzjali biex din tinkiteb tajjeb. Billi naqbel miegħu u nħoss li għandu raġun ser nagħtihom sewwa sew fi kliemu — "unity, coherence and emphasis". Dawn, għallinqas kif nifhimhom jien ifissru: intriċċ, wieħed prinċipali; karattri, dawk biss li għandhom x'jaqsmu direttament ma' l-iżvolġiment ta' l-intriċċ; u arti fil-preżentazzjoni, biex jinxteħet aktar jew inqas dawl fejn u fuq min ikun meħtieġ ħalli tidher aktar jew tinħeba f'xi dell xi persuna jew xi ħaġa iżjed minn oħra u b'hekk l-effett fuq il-qarrej jissokta jiżdied.

Nittama li jidher ċar li fil-kitba ta dan l-artiklu ma għandi f'moħħi la kritika u lanqas apprezzament ta' xi novelli, la ġewwenin u lanqas barranin. Ħsieb wieħed għandi: li nuri li l-kitba tan-novelli mhix ħaġa ħafifa u li titlob studju serju; li mhux għalkemm tiffantastika "plot" u tħożżu fuq karta. Imma mill-banda l-oħra, li ma tridx taqta' qalbek malajr, għax fi kliem Leo Stein, l-arti tan-novella titlob "intense devotion and persistent effort".